

Milyen iskolát szeretnék az unokáimnak?

Négy, 6 és 17 év közötti unokám van, valamennyien iskolába járnak. Először az ő iskoláik világát hasonlítom össze saját gyerekkorom tanulási időszakával.

MI A JELLEGZETESSÉGE annak az új világnak, amelyben gyermekeink élnek és tanulnak?

Az én régi gyerekvilágom utánzó világ volt. Az emberek úgy gondolkodtak, éreztek, hittek és cselekedtek, ahogyan elődeik hittek és cselekedtek. Unokáim világában elhalkult az elhunytak hangja. A hagyomány elhalványult, és gyermekeinknek maguknak kell majd újra kialakulniuk hitüket és az étellel kapcsolatos döntéseiket. Ez zavarba hozza, s együttal lelkiismeretük és cselekvésük alanyaivá teszi őket.

A mi világnak tele volt kánoni tudással, tanokkal és tanárokkal. A mi problémánk az volt, hogy olyan szövegeink voltak, amelyek maguk alá gyűrték a valóságot. Unokáink problémája az lehet, hogy egyáltalán nincsenek olyan szövegeik, amelyek feltárlják számukra világot.

Az én gyermeki világomban csak egyetlen életfelfogást ismertünk, a sajátunkat. Unokáim egy sokhangú világba botlanak, amelyben a legkülönbözőbb hitek és életmódok kínálóznak számukra. Ez nyugtalanítja őket, és megszabadítja őket az egyszerűség diktatúrájától.

Az én gyermeki világomban sosem volt úgy, hogy ne tartoztunk volna valahová. Természetszerűen hozzátartoztunk egy nagycsaládhoz, egy faluhoz (a városban is!), egy egyházhoz. Láttak minket, és sosem voltunk egyedül. Unokáim egy végletesen individualizált világban élnek. Mentések a különféle csoportok kényszerétől, de magányosabbak, mint mi voltunk.

Mi olyan világban éltünk, amely tele volt formákkal, szokásokkal, rituálékkal, előadásokkal, az élet színreviteleivel, s ezek világossá és hihetővé tették számunkra világnk döntéseit. Unokáink gyenge pátozú világban élnek. Szabadok a konvencióktól, de az étellel kapcsolatos kívánságaik kevés olyan figurával találkoznak, amelyeken begyakorolhatják és megszilárdíthatják kívánságaikat.

Gyermei világom intézményei – a szülői ház, az iskolák, az egyházak – rendkívül erősek és rendkívül szigorúak voltak. A jó szellemiséget nem ritkán összetévesztették a szí-

gorúsággal. Unokáink oktatási világát többnyire gyengeséget kifejező engedékenységgel jellemzi, valamint a következetesség hiánya, mivel senki sem tudja pontosan, milyen szellemiségnek kellene meghatározni az oktatást.

A mi régi világunkat a szükségéből fakadó önállóság jellemezte, s ez rákényszerítette az embereket, hogy saját világuk szerzői legyenek: tudták, hogyan kell kevés eszközzel élni és életben maradni. Nem létezett fölösleg. Unokáim világa (most még) a fölöslegek világa. Régen munkát végeztek a dolgokkal, ma megvásárolják azokat. A világ kezelhetőbbé, de idegenebbé vált.

MIELŐTT MEGNEVEZEM néhány kívánságomat unokáink oktatási világát illetően, szeretném bevallani, hogy kétségbe vonom a korszellem egyes dogmáit és magától értetődőségeit. Először is nem hiszem, hogy nem lehet újra megtalálni és bevezetni azokat a hagyományokat, amelyek egyszer már megtörttek. Nem csupán az meglepő, hogy mit vesztettünk el néhány rövid év alatt, hanem az is, hogy fiatal emberek mi mindent képesek felfedezni és újból lehetővé tenni. Az embernek szinte az a benyomása, hogy minél idegenebb egy intézmény, egy hit, egy elbeszélés, annál könnyebben fogadják el. A tibeti Halottas könyvnek például ma nagyobb az esélye, mint a Márk-evangéliumnak.

Azt sem hiszem, hogy társadalmunk fiataljai arra vannak kárhóztatva, hogy kölcsönzött, felaprózott és összefércelt identitásokkal boldoguljanak, amelyek minden divatnak ki vannak szolgáltatva, és amelyekben sosem lehetnek önmaguk. Az emberek erőteljesebbek, nem muszáj minden szélnek megtáncoltatnia őket: megtalálhatják helyüket az életben, legalábbis nem kevésbé, mint régebben.

Nem hiszem, hogy teljesen megszűnhessen az igazi és jó élet iránti szomjúság, a szépség és Isten iránti szomjúság. E súlyos állítás alátámasztására *Heinrich Böll* szavait hívom segítségül: „Hiszen az ember maga is istenbizonyíték... Az a tény, hogy tulajdonképpen valamennyien tudjuk – még ha nem valljuk is be –, hogy itt a földön nem vagyunk otthon, nem vagyunk egészen otthon. Tehát tudjuk, hogy még valahová máshová is tartozunk, és

máshonnan jöttünk ide. Nem tudok elképzelni olyan embert, aki – legalábbis időlegesen, órákra, napokra vagy akár csak pillanatokra is – ne lenne tisztában azzal, hogy nem tartozik egészen ehhez a földhöz.”

MILYEN OKTATÁSI KÖRNYEZETET, milyen iskolákat, milyen tanárokat kívánok hát az unokáimnak?

Először is *igazságos társadalmat* kívánok gyermekeink oktatási környezetéül. A politikai retorika és a közbeszéd óriási érdeklődést tanúsít az olyan fogalmak iránt, mint az „értékek, emberkép, értelem, tájékozódás, hagyományok, normák, értékmérők”, s végül az „oktatás” is. Ezekhez a magas ideákat kifejező fogalmakhoz gyakran társulnak hamis elvárások. Hiányzó bensőségességről és a tájékozódás elvesztéséről beszélnek, amikor tulajdonképpen munkanélküliségről és fagyos társadalmi légkörről kellene beszélni. Ha hidegek és igazságtalanok a társadalom szerkezetei és a politikai szándékok, akkor azokat nem lehet meggyógyítani kívülről behozott értelemmel. A társadalom értelme lényegileg nem az önmagáról tett normatív kijelentésekben található meg, és nem is azokban a hagyományokban, amelyekben a társadalom megnyilatkozik. Egy társadalom beláthatósága elsősorban abban áll, hogy a társadalom igazságos. Az igazságtalanságok a tájékozódás elvesztésébe és a cinikus értelemnélküliség érzésébe taszítják a társadalmat. Gyerekeink elsődlegesen nem szövegekből és hagyományokból tanulják meg a normákat és a tájékozódást. Hogy „lakható földön, s lakható nyelvet használva élnek-e” (*Heinrich Böll*), ezt a társadalom szerkezete árulja el nekik. Minden társadalom oktatási környezetet jelent, s a társadalom alkotja gyermekeink jó vagy gonosz szellemét.

Nem magától értetődő azonban, hogy az ember képes megkülönböztetni a jogot a jogtalanságtól, és hogy az ember elvárhatja az igazságosságot. Ezért kívánom, hogy gyermekeink megismerjék az igazságosság hagyományait, elbeszéléseit és dalait. Ezek alakítják a lelküket. Egy példán szeretném megmutatni ezt. Régóta íróasztalomon áll *Hans Litten* fényképe. Ő olyan ügyvéd volt, aki a szegényeket védte a bíróságon. Egyszer sikerült neki

rávennie Hitler, hogy kimondjon olyasmit, amit nem akart. 1943-ban Litten koncentrációs táborba került. Az egyik szemét kiverték, egyik lábát szétzúzták. Egy napon a foglyoknak ünnepséget kellett rendezniük, s ehhez neki is hozzá kellett járulnia valamivel. Az ifjúsági mozgalom A gondolatok szabadok c. dalának szövegét mondta el, s ebben a 3. versszakot:

*És sötét börtönbe zárnak,
de mindez teljesen hiábavaló,
mert gondolataim
lerombolják a sorompókat
és lebontják a falakat:
A gondolatok szabadok.*

Annak az embernek a képe, akit nem ismertem, de akinek a történetét ismerem, alakítja lelkiismeretemet és vágyaimat. Ha ránézek erre a fényképre, akkor megjelölöm magamat a történetével, ahogyan a katolikusok megjelölik magukat a keresztvetéssel. Szenvedésének emlékezete emlékeztet engem arra, mit nem szabad tenni emberekkel. Az emlékezés annak méltóságára, aki a sötétség helyén a szabadság dalát énekelte, szomjúságot kelt bennem a méltóság és az élet szépsége iránt. Hagyománnyal bírni azt jelenti, hogy az elhunytak helyébe lépünk, részben azért, hogy folytassuk életük munkáját, de azért is, hogy részesüljünk bátorságukból és

az életre vonatkozó látomásaikból. Akiben él az emlékezet, annak nem kell mindenért magának jótállnia: az elhunytak történetei alakítják lelkiismeretét és látomásait. Az elhunytak nem hagynak minket egyedül, ha mi nem száműzzük őket emlékezetünkéből. Olyan iskolát kívánok tehát unokáimnak, amely tele van a szabadság nagy elbeszéléseivel, tele az emberi méltóság történeteivel. Olyan ház legyen ez, amelyben emlékeznek saját népük bűneire is. A hagyomány annyi, mint megemlékezés a szenvedésről, megemlékezés a méltóságról és megemlékezés a bűnökről. Az elhunytak történetei alkotják a tulajdonképpeni honismeretet. Joggal panaszkodunk külső környezetünk pusztulásáról. Ugyanilyen rossz azonban a belső tájak elsivatagosodása, amikor is megfedkezünk az elhunytak emlékezetéről, vagy elhallgatjuk azt.

KÉZENFEKVŐ SZÓLNOM ITT arról a hitoktatásról is, amelyet az unokáimnak kívánok. Nem tudom, az unokáim hogyan fognak viszonyulni egykor a kereszténységhez és a valláshoz. Már nem olyan korban élünk, amikor a későbbi nemzedékek automatikusan folytatják elődeik világát. Kora gyermekkoruktól fogva meséltük nekik a kereszténység által áthagyományozott történeteket arról, hogyan kell védett életet

élni. Isten nevét jelöltük meg számukra az élet titkaként. Úgy meséltünk nekik, hogy az ne láncolja le őket, és olyan utakat választhassanak, amelyek mellett ők maguk döntöttek. Tudjuk, hogy a reménynek más megfogalmazásai is léteznek, nem csupán a mi keresztény változatunk. De azt akarjuk, hogy ismerjék azt a nagy nyelvet, amely a feltétlen jóságról és az igazságságról beszél. Csak akkor fogják tudni eldönteni, hogy maradnak-e, vagy búcsút vesznek, ha ismerik ezt a nyelvet.

Olyan hitoktatást kívánok, amely erőszakmentesen és világosan bevezeti gyermekeinket a remény, a vigasztalás, az igazságosság, az istendicséret és a lázadás nyelvébe. Arra van szükség, hogy ez a nyelv elvezesse őket az élet alapkérdéseire: Honnan jövünk? Mit tegyünk? Hová megyünk? Mi az igazságosság? Miért szenvedünk? Az iskola mint oktatási intézmény elveszti értelmét, ha már csak megválaszolható kérdésekkel foglalkozik. Az élet említett alapkérdései nélkül és megválaszolásuk régi modelljeinek ismerete nélkül az emberek belebonnyolódhatnak saját, irány nélküli információikba és merő másárukba, és elvesznek mindebben. Az a veszély fenyeget minket, hogy megelégszünk mindazzal, amivel el lehet pepecselni, és hogy a pepecselés pótolja a tájékozódást, a dolgok értelmezését és az erkölcsöt. Mi lesz az emberek bizonyosságából és lelkiismeretéből, ha elnémulnak a nagy elbeszélések? Egy-egy konkrét döntési helyzetben nemcsak a lelkiismeretünk előtt vagyunk felelősek. A lelkiismerethez nem természet-szerűen jutunk hozzá: a lelkiismeretet tanulunk kell, különben erkölcsi vakokként minden csapdába bele fogunk esni. Mi lesz a reményből? A reményhez és az élet bizonyosságához nem elégségesek az érvek: mindkettő azokból a történetekből és dalokból táplálkozik, amelyek a dolgok jó kimeneteléről szólnak.

Ennek a hitoktatásnak nem kellene azt kérdeznie, honnan jönnek a fiatalok. Ezt a hitoktatást mindenki számára fel kell kínálni – kenyérként az idegenek számára, akik még sosem, vagy csak alig hallottak erről a nyelvről, és megbizonyosodásként azok számára, akik már otthonosak benne. E hitoktatásnak nem állna szándékában, hogy az idegeneket misszionálja, de hadd ismerjenek meg egy olyan életfelfogást, amelyet komoly emberek komolyan képviselnek, és szeretnek. A fiatalok

csak akkor válhatnak maguk is határozottakká, ha határozott állásfoglalásokat ismerhetnek meg. A fiatalok úgy alakulnak, hogy határozott arcvonásokat látnak, és mások mássága alakítja őket. Az iskolai hitoktatásnak tehát nem az a célja, hogy kereszténnyé tegye őket, de meg kellene tanulniuk megérteni, miért találnak valakik szépnek, és miért szeretnek egy ilyen életfelfogást.

A vallásnak egyébként csodálatos közös vonása a zenével, a művészettel, az irodalommal, hogy közvetlenül nem értékesíthető. Már ezért is kedvesek számomra ezek a területek abban a funkcionalista társadalomban, amely egyedül a hatékonyságot és az életben való uralkodást teszi istenévé. Azt remélem, hogy azok a győzelmi kényszerek, amelyeknek a társadalom kiszolgáltatta magát, nem ejtik rabul teljesen az iskolákat is. Mérhetetlenül megnövekedett annak tudása, hogyan kell bánni a dolgokkal. Tudjuk, hogyan kezelhetjük a fákat, tájakat, az állatokat, a vizet és a levegőt. A víz, az erdő, az éjszaka, az állatok azonban nem nyújtanak vigaszt annak az embernek, aki már csak a tenyésztő és az uralkodó szerepében lép föl velük szemben. Egyszer talán mégiscsak „életté változtatjuk győzelmeinket” (*Christa Wolf*).

UNOKÁINK TANÁRAI SZÁMÁRA azt kívánom: Ne meneküljenek el szerepükből! A régi, kemény tekintélyek legkésőbb a hatvanas években összeomlottak. A későbbi tanárok harcoltak a tekintély ellen, és saját tekintélyük ellen is. Egy időre olyan apák, anyák, papok, tanárok jöttek, akik minden akartak lenni, csak tekintély nem. Szép a lemondás az erőszákról, amit ez a nemzedék elhatározott, de a régi tekintélyt nem lehet pótolni az ellenkezőjével,

ti. hogy a tanár tartósan „elintézi” önmagát mint tanárt.

A tanárok másik nehézsége a késői modern társadalomban a tanítás kánonjának hiánya. Rögtön érezzük ezt, ha áttekintjük az utóbbi évtizedek neveléstudományi divatjait: rövid távú „fontosságok” vettek körül minket. Ilyen körülmények között nem könnyű valamilyen „tanítással” bírni. Azok a fiatalok, akiknek apja, anyja, tanárai és papjai „tudatlan mesterek”, érzik, hogy megismerhetlenné válik számukra a világ, amelyben nem olyan felnőttekkel találkozunk, akiknek határozottan felismerhető arcvonásaik vannak, és akik nem határozottan másfélék, mint ők maguk. A legtöbbit mások másságából tanulunk. Gyermekünknek mint felnőttekre van szükségük ránk, mint másfélékre van szükségük ránk. Olyan emberekkel van szükségük ránk, akik képviselnek valamit, akik hisznek valamiben, és akarnak valamit. Szükségük van az arcunkra, különben nem képesek felismerni bennünk önmagukat, nem tudják kipróbálni saját életfelfogásukat a másokén. Az életben nem segíti őket, ha csak saját tehetetlenségüket látják viszont apjukban-anyjukban és tanáraikban, ha a velük folytatott beszélgetések monológokká válnak. A tekintélyről folyó újabb vita nehéz dolog, mert egyfelől nem szabad elárulni a már elnyert szabadságot, és a nevelésnek soha többé nem szabad ismét dresszúrává válnia, hanem tiszteletteljes párbeszédnek kell maradnia; másfelől azonban csak úgy lehet gyakorolni ezt a párbeszédet, ha az embernek saját arca és saját nyelve van. Tanárnak lenni azt jelenti, hogy megmutatjuk, mit szeretünk, és mi fontos számunkra.

UTOLSÓ, TALÁN NAIV KÍVÁNSÁGOM unokáink iskolaépületeire

vonatkozik: Legyenek szépek! A régi iskolaépületeknek magas pátoszok volt, olykor egészen komikusan hatottak poros komolyságukkal – de mégiscsak elmondtak valamit a gyerekeknek a tanulás méltóságáról. A terek beszélnek, a terek alakítják az embereket, elvárásaikat és életfelfogásukat. Gyermekünk iskolaépületeitől elvárhatnánk, hogy ne mondjanak el kevesebbet, ne legyenek kisebb kifejezőerejük, mint a bankoknak és a pályaudvaroknak. A merőben funkcionalista épületek és intézmények arra tanítanak, hogy egyszerűen csak funkcionáljunk, és semmi többre – pedig már az épületeknek el kellene mondaniuk, milyen értékes dolog a tanulás, és milyen bája lehet. Minél ékesen szólóbbak az épületek és a terek, annál kevésbé kell nekünk annak lennünk, annál kevésbé kell hangsúlyozniuk a tanároknak, mennyire fontos a tanulás. Iskoláink szépsége arra csábít, hogy szívesen éljünk bennük, és magunkévá tegyük szellemiségüket. Megfordítva pedig: a csúnya iskolákban az ember kellenülül él és tanul. Nem csupán az épületek szépségéről van szó. A szellem szabadsága csak abban az iskolakultúrában marad fenn, amely nem mond ellent neki; abban a kultúrában, amelyben a beszélgetés fontosabb a kényszerítő parancsnál; abban a kultúrában, amelyben nemcsak fölülről lefelé kívánják meg az udvariasságot; abban a kultúrában, amelyben a világról szerzünk tudást, és nem csupán szaktárgyi adatokat tanulunk meg.

Fulbert Steffensky

Forrás: F. S., Schwarzbrot-Spiritualität, Radius-Verlag 2006, 187-195.

ELŐFIZETÉS

Tisztelettel kérjük Olvasóinkat, hogy legkésőbb **2022. január 31-ig** újítsák meg előfizetésüket. A lap ára nem változik, az éves előfizetés **2.000,- Ft** lesz, illetve annak, aki postán kéri, a – minden évben általában kétszer emelkedő – postaköltséggel együtt **4.000,- Ft** (egy példány postai díja jelenleg 430,- Ft).

A befizetés lehetőség szerint **banki átutalással** a lapot terjesztő **KISZE Bt.** számlájára (számlaszám: 10918001-00000057-09540006), vagy az Unicredit Bank bármely fiókjában a fenti számlára történő **pénztári befizetéssel** történjék. Rózsaszín **belföldi postautalvánnyal** is lehet, ekkor a **KISZE Bt.** a címzett, és a **bankszámlaszámot** kell feltüntetni. **Mindhárom esetben** kérjük közölni az előfizető nevét, címét, és azt, hogy „Érted vagyok”-előfizetés.

A terjesztéssel kapcsolatos bármilyen ügyben Gromon András főszerkesztőtől lehet tájékoztatást kérni (gromonandras@gmail.com).